

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij politologije

Matej Kešina
Križa u Čečeniji

Zagreb, 2016.

Kriza u Čečeniji

Sažetak

Ovaj esej promatra razlike između Prvog i Drugog rata u Čečeniji. Ako kažemo da je iz ruske perspektive Drugi čečenski rat uspješniji od prvog, onda možemo zaključiti da je ruski nacionalni interes očuvanja sigurnosti i zadržavanja Čečenije u sastavu Ruske Federacije ostvaren. Ruska Federacija je Drugim čečenskim ratom osigurala kratkoročnu stabilnost, smanjili su se teroristički napadi, ili bar njihov efekt, pacificirano je gnijezdo kriminala u Čečeniji, no istodobno su se otvorila i neka druga pitanja koja se tiču cijelog prostora sjevernog Kavkaza. Drugi rat u Čečeniji bio je uspješniji od Prvog zbog toga što je dolaskom Putina na vlast uspostavljen efikasan sistem upravljanja krizom koje će se najbolje očitovati kroz prikaz borbi ruskih vojnih postrojbi koje su se u Prvom čečenskom ratu temeljile na starom načinu ratovanja koja je bila ostavština Crvene armije, dok je u Drugom čečenskom ratu došlo je do transformacije načina borbe koji je bio prilagođen asimetričnom neprijatelju. Čečenizacija, fenomen koji se sastoji od manipuliranih izbora i koncentracije moći u pro-ruskom čovjeku, umanjila je ruske žrtve i natjerala Čečence da se bore međusobno. Čečenija je danas zemlja s najvišim stupnjem autonomije u Ruskoj Federaciji, no danas mnogi smatraju da vladavina predsjednika Čečenije Ramzana Kadyrova, uz siromaštvo, nezaposlenost i korupciju, dodatno hrani islamski ekstremizam gdje čečenizacija stvara konsolidaciju muslimanskog podzemlja svugdje na Kavkazu. Čečenija je imala ogroman utjecaj na politički sustav Ruske Federacije koji je u konačnici postao autoritaran.

Uvod:

Kriza u Čečeniji je nedavni povijesni fenomen nastao nakon raspada hladnoratovske podjele svijeta i trajao je sve do 2004. Neki, doduše, autori smatraju da je to „zamrznuti sukob“ koji i danas traje. Cijeli posthladnoratovski prostor je percipiran kao nestabilno područje i izvor problema, što se na primjeru same Čečenije i pokazalo. Potonja federalna jedinica nakon raspada SSSR-a borila se za svoju nezavisnost, što joj je *de facto* i bilo priznato sve do dolaska predsjednika Ruske Federacije Vladimira Putina. Putin je riješio krizu i vratio Čečeniju Rusiji i uništio svaku bližu mogućnost za ponovnom realizacijom njene neovisnosti. Za vrijeme krize u Čečeniji stradao je veliki broj civila, a značajna je i pojava terorizma i terorista koji su svoje djelovanje opravdavali borbom za nezavisnost Čečenije. Čečenska kriza obilježila je modernu povijest Rusije, a smatra se i učvrstila Putinovu vlast. Danas je Čečenija federalna jedinica Ruske Federacije, a većinu stanovništva čine muslimani. Štoviše, Ujedinjena Rusija, stranka Vladimira Putina, tamo ima najveću podršku, što naravno treba uzeti s rezervom s obzirom na narav političkog sustava u Rusiji. Putin je zasad razriješio krizu, no pitanje je kad će se i hoće li se čečenski pobunjenici ponovno aktivirati u ovom „zamrznutom etničkom konfliktu“ i kakve će to implikacije imati na Rusiju, a i na svijet uopće. Ova tema je zanimljiva jer pokazuje kako jedan novi sustav, kao što je sustav Ruske Federacije, uz sve ostale probleme izlazi na kraj i s jednim secesionističkim problemom, kao što je slučaj Čečenije. Fascinantno je primjer stabilizacije Ruske Federacije, jednog od žarišta problema na prijelazu u 21. stoljeće i jednog od najnestabilnijih i najslabijih sustava modernog vijeka koji se stabilizirao, i štoviše, danas predstavlja regionalnu, ako ne i globalnu silu. Ova tema obuhvaća više aspekata kao što su kriza, rat i terorizam te smatram da je njena sveobuhvatna priča zapravo ključ velikog interesa za nju. Razrada će se sastojati od tri dijela. U prvom dijelu razrade bit će ukratko objašnjena povijest i uzroci sukoba Ruske Federacije i Čečenije. Zatim će se detaljno iznijeti Čečenska kriza od 1990. do 2009. godine i pokazat će se kakav je to imalo učinak na Rusku Federaciju. Naposljetku, komparacija Prvog i Drugog čečenskog rata prikazat će razlike u upravljanju krizama među njima. U samom zaključku sumirat će se najbitnije, iznijet će se neke premise za budućnost i u konačnici vidjeti je li ipak realno da se čečenski konflikt ponovno aktualizira te, ako da, kakve će to imati implikacije na modernu Rusiju.

Odnose Čečenije i Rusije krasi 300 godina konfrontacije. Carska Rusija širila je vlastitu civilizaciju na područje Kavkaza koristeći nasilne metode kao što su prisilna asimilacija, otimačina, pokrštavanje, protjerivanje i masovna ubojstva muslimanskih naroda koji su obitavali na Kavkazu. “Dugoročno ti decenijski sukobi trajno su ocrnili sliku Rusa u očima tamošnjih muslimana, a sukobi s kraja 20. st. na Kavkazu mogu se smatrati nastavkom ranijih muslimanskih oslobodilačkih ustanaka protiv ruskih kolonizatora“ (Alibašić, 2004: 5). Značajna je godina 1805. kada su Rusi pozvani od strane Gruzijaca da pacificiraju nemirne Čečene te su Rusi vjerovali da mir nije moguć dok se ne istrijebi posljednji Čečen, pa je potom i uslijedilo i njihovo krvoproliće 1819. godine (Russel, 2007: 30). Osim kolonizacije za vrijeme Carstva i prisilnog oduzimanja teritorija, Čečeni su bili podvrgnuti i staljinističkoj represiji i potpunoj deportaciji cijelog stanovništva. Čečeni su smatrani vrsnima u prepadima, pretresima i pljačkama i Rusi su se obvezali to zaustaviti. U kulturi im je da budu prije svega borci, buntovnici koji su karakteristični po islamskoj religiji, tradiciji, časti, krvnom zakonu i podijeljenošću među klanovima i kulturnom jedinstvu. „Odanost klanu ili porodici često nadvladava političke ili bilo koje druge lojalnosti i zbog toga se često mobiliziraju u političke (kao i poslovne i kriminalne) svrhe. U okviru sistema krvne osвете nasilje nad pripadnicima drugih grupa je društveno prihvaćeno, čak i zahtijevano ponašanje” (Pavković, 2012: 11). S druge strane, Rusi njeguju carističku tradiciju, imperijalnu ideologiju i ukotvljeni su u kršćansku pravoslavnu civilizaciju. Uzroci sukoba leže u neriješenim kulturno-tradicionalnim pitanjima, u izostanku modernog civilnog društva, države prava i razvijene ekonomije (Russel, 2007: 11). U konačnici, imperijalna ideologija je nespojiva s čečenskim planinskim preživljavanjem te se na kraju događa asimetrični sukob kolonijalne sile i okupiranih ljudi koji traže pravo na samoodređenje i pri tom ne biraju sredstva. Kolaps sovjetskog sistema i komunističke ideologije je pokrenuo jačanje etničkih i religioznih nacionalizama u regiji. Sjeverni je Kavkaz svjedočio jačanju radikalnog islama te je značajno je da je u Rusko-Čečenskom ratu sudjelovao veliki broj stranih muslimanskih boraca (Kemoklidze, 2007: 1612). Regija sjevernog Kavkaza je heterogena i problematična te je opisana kao najkonfliktnije područje bivšeg SSSR-a (Kemoklidze, 2007: 1617). Ono što će uslijediti početkom 20. stoljeća u Čečeniji predstavljat će jedne od najgorih ratova u svjetskoj povijesti.

Čečenija se pod vodstvom Dudayeva pobunila i proglasila 1992. *de facto* nezavisnost od Ruske Federacije, što je dovelo do dva rusko-čečenska rata u 1990-ima. Zanimljivo je to što su prvi napadi Dudayeva bili usmjereni prema nenaoružanoj čečenskoj protivničkoj skupini, što odmah na početku pokazuje unutaretničku dimenziju čečenskog sukoba (Pavković, 2012:

12). Pod Dudayevom Čečenija je postala banditsko kraljevstvo i pravo je ustupilo mjesto samovlasti Dudayeva i drugih vojnih vođa unutar Čečenije. Bez razvijene ekonomije Čečeni idu najbližem sredstvu primanja, a to je u ovom slučaju ili kriminal ili rat, koji je popraćen dodatnom radikalizacijom cijele populacije (Russel, 2007: 125). Cilj Prvog rata sa strane Ruske Federacije bio je ograničavanje čečenske mafije, uspostavljanje kontrole nad plinovodima u Čečeniji, borba protiv centrifugalnih sila u Rusiji i obnova ustavnog stanja (Russel, 2007: 72). Glavni ruski cilj u oba rata je očuvanje teritorija i pozicija glavnog igrača na Kavkazu i Kaspijskoj zoni što je vitalno za političko-ekonomske interese (Russel, 2007: 166). Jeljcin nije prihvaćao nezavisnu Čečeniju i Prvi čečenski rat trajao je od 1994. do 1996. godine i karakterizira ga demonizacija čečenske opozicije, ali i postojanje neovisnih medija, pri čemu je prisutna i kritika Jeljcinove vlasti. Sam Jeljcin je slično kao i Putin kasnije koristio rat da dobije na popularnosti i odvraći javnost od izbora. Prvi rat je predstavljen putem novih liberaliziranih medija. Rusi su naučili na toj pogrešci pa su u Drugom ratu mediji stavljeni pod potpunu kontrolu države. Na vidiku nije bila brza pobjeda, javno mnijenje bilo je protiv rata uviđajući strahote s obje strane, a, u konačnici, sam propagandni rat dobili su pobunjenici (Russel, 2007: 63). „Rusija je nastojala umanjiti ljutnju u muslimanskom svijetu zbog svoje vojne aktivnosti u Čečeniji tako da je svoje neprijatelje prozivala običnim kriminalcima, ne islamskim ratnicima” (Kuzio, 1996: 109). Zanimljivo je da je Prvi čečenski rat i prvi televizijski rat, koji će pokazati važnost informacija i medija. Prvi čečenski rat vođen je i viđen na tradicionalan način, dok su terorizam i asimetričan sukob bili odsutni koncepti, koji su se tek pojavili za vrijeme Drugog rata (Russel, 2007: 128). Čečenski vođe su obučavani u sovjetskom vojnom aparatu i to je predstavljalo znatnu prednost za čečenske snage, jer su poznavali tehniku i taktiku ruske vojske. Prvi rat je izgubljen zbog briljantne gerile i terorizma koji je uspio pobijediti zastarjelu i neefikasnu sovjetsku vojnu mašineriju. Ruska Federacija raspolagala je zastarjelom mašinerijom, zastarjelom taktikom, zaboravilo se iskustvo iz Afganistana, a uz to nije bilo resursa, morala, treninga, kohezije i jedina prednost bili su zapravo avioni i helikopteri. Kod vojnika Ruske Federacije prisutna je strašna razina aljkavosti, nespremnosti, a stvari su dodatno otežavali teški vremenski uvjeti i česte mehaničke poteškoće. Borbu je karakteriziralo mnoštvo snajperista i zasjeda, no ključna je bila mobilnost i adaptabilnost što su Rusi vrlo brzo naučili. Čečenske snage bile su male, ali disciplinirane. U Prvom ratu Čečenci su donekle zadržali modernu formalnu strukturu po ruskom uzoru, ali su se uglavnom borili u jedinicima od 25 ljudi u 3 ili 4 grupe. Imali su moral, odlučnost i superiornu taktiku, poznavali su neprijateljeve metode ratovanja i koristili su prednost domaćeg terena (Galeotti, 2014: 28). Iako su Rusi zauzeli Grozni nisu imali ni

morala ni snage da kontroliraju ostatak Čečenije, ostatak zemlje je ostavljen pobunjenicima koji su to koristili za regrupiranje i relociranja, pa su potom poduzimali daljne napade. U konačnici došlo je do novog tipa ratovanja za kojeg Rusi nisu bili spremni (Galeotti, 2014: 40). Rusija započinje ozbiljne pregovore nakon čečenskog napada na ruski grad Budennovsk 1995. godine. Čečenske snage nadjačane u konvencionalnom ratovanju počinju uzimati taoce bolnice Buddenovsk. Jelcin je napravio grešku i popustio je pobunjenicima, grešku kakvu Putin nikad neće napraviti. "Buddenovsk je promijenio tijekom konflikta. Nije završio rat, ali je pokazao uvjerljivo da su Rusi asimetrično ranjivi neočekivanim prijetnjama" (Galeotti, 2014: 41). Čečeni su pokazali za vrijeme talačkih operacija inicijativu i spremnost i uvidjeli su da je pobjeda moguća kad se napadne iznenada. Rusi su opet ostali spori, nedorečeni, podijeljeni među sobom i dizorijentirani. Čečeni su također uspjeli ponovno osvojiti Grozni, što je predstavljao strašan udar na rusku politiku (Galeotti, 2014: 46). Za osvajanje Groznog zaslužan je Maskhadov koji je postao vođa Čečenaca nakon smrti Dudayeva. Nakon pada Groznog došlo je do mirovnog sporazuma kada su Čečenci dobili autonomiju, a snage Ruske Federacije povukle su se i Prvi rat je završio.

Maskhadov je za ponovno zauzimanje Groznog trebao potporu kako klanova tako i vojnih vođa, između kojih je čečenska politika bila konstantno podijeljena. Čečenija se pokazala nesposobnom da uspostavi pravnu državu za vrijeme samovlade. Vojni vođe nisu dali podršku Maskhadovu i tako je nastala ključna greška nacionalnog pokreta (Russel, 2007: 41). Čečensku politiku je bilo opasno voditi kao i sami rat (Galeotti, 2014: 48). Maskhadov nije kontrolirao vojne vođe pa tako ni njihove akcije. „Dodatno, utjecaj džihadista je narastao tijekom 90-ih.“ (Galeotti, 2014: 90). Cilj islamista više nije čečenska neovisnost nego džihad preko cijelog Kavkaza (Galeotti, 2014: 50). U kolovozu i rujnu 1999. godine islamisti i određena skupina Čečena sudjelovala je u neuspjelom čečenskom upadu u zapadni Dagestan, nakon čega se javno mnijenje okrenulo protiv njih, a država počela primjenjivati još oštrije mjere u cilju njihovog potpunog iskorjenjivanja (Alibašić, 2004: 2). Osim upada u Dagestan, bilo je nekoliko bombaških napada u Moskvi i drugim gradovima 1999. godine, koji su zapravo vodili u Drugi rat te su među ljudima širili strah od terorizma. Teroristički napadi predstavljaju prekretnicu u ruskom javnom mnijenju koje je sad počelo podržavati rat (Russel, 2007: 90). Putin proglašava čečenske borce krivima i sustavno ih demonizira u pravom šmitijanskom smislu etiketirajući ih teroristima te svodi cijeli rat na protuterorističku operaciju marginalizirajući pravo na samoodređenje. Do danas nije poznata prava pozadina tih terorističkih napada. Neki su smatrali da su krivi manjinski arapski borci, no bilo kako

bilo, Čečeni su proglašeni krivima. Uz izostanak međunarodnog priznanja Rusi su ponovno napravili invaziju na Čečeniju. Faktor islama je najvažniji faktor u rusko-čečenskom konfliktu i Putin ga je dobro iskoristio da predstavi Čečene kao apsolutne protivnike. S jedne strane imamo čečenofobiju, dok s druge strane imamo poziv na sveti rat i rat protiv Rusa. Osim demonizacije i stereotipizacije, uloga medija je bila pod potpunom kontrolom države. „Kontrola medija i kontrola ulaza u Čečeniju je bila uspješna metoda gdje je Putin krio stvari od javnosti za koje bi inače bio proglašen kao ratni zločinac“ (Russel, 2007: 79). O slobodi medija najbolje nam govori slučaj Politovskaya, kada je neovisna novinarka i kritičarka Putinova režima i njegovih akcija u Čečeniji na kraju platila životom (Baker, 2005: 25). Putin prikriva domaće žrtve, rijetko se čuje za loše stanje u Čečeniji i novinarima je zabranjeno slobodno operirati po Čečeniji. Putin je popularan državnik, vlada čvrstom rukom, čista je suprotnost Jelcjinu te javnost ga podržava i daje mu slobodne ruke za Čečeniju. Čečenija je Putinu donijela mandat (Russel, 2007: 69). Razlog velike popularnosti Vladimira Putina bila je prije svega poboljšana gospodarska situacija, ali i kontrola glavnih medija u zemlji (Boban, 2011: 116). Njegovoj politici dodatno su pomogla svjetska događanja i teroristički napad 11. rujna. Čečenska politika se pravda upravo događajima u SAD-u i islamskim faktorom (Russel, 2007: 98). Sve akcije Čečena u Rusiji nakon 11. rujna gledaju se u globalnom kontekstu borbe protiv terorizma. Bilo je i pokušaja mirovnih pregovora 2002. godine, no terorističke akcije u Dubrovki i Beslanu su odbacile tu opciju. Putin ima drugačiju politiku od Jeljcina, ne popušta teroristima, guši akcije u krvi i kontrolira medije tako da teroristi ne mogu dobiti traženi publicitet. Istovremeno radikalizira vlastiti režim gdje dodatno ukotvljuje autoritarnost i samovladu. Što se tiče vojnih operacija, vojska Ruske Federacije je pokazala kompetentnost kakva se rijetko vidjela u Prvom ratu. Rusija je za vrijeme Putina bila znatno drugačija zemlja. Putin je odlučan, modernizira i usavršava odgovarajuće snage, adekvatno se priprema i planira za gerilsko ratovanje, a pritom priprema javnost na žrtve (Galeotti, 2014: 54). „Umjesto direktnog napada u Prvom ratu, ruski plan je sad organiziran i metodičan“ (Galeotti, 2014: 55). Rusi su fokusirali borbu na urbane centre, gradili su filtracijske kampove¹ uspostavljenje iza vojnih linija, utvrđivali su prvo vlastito zaleđe, zapečatili su čečensku granicu i koristili efikasno avione i topništvo. S druge strane, čečenski pobunjenici u drugom ratu predstavljaju nediscipliniranom, neorganiziranu i razjedinjenu vojsku. Rusi su zauzeli Grozni i stjerali pobunjenike na planinski jug države. Putin je počeo s pacifikacijom, iako su do dan danas prisutni teroristički napadi, doduše, ne s tolikom uspješnošću (Galeotti,

¹ „Filtracijski kampovi su bili postavljeni iza vojnih linija, da zadrže i procesuiraju izbjeglice, identificiraju sumnjive pobunjenike za ispitivanje i zadržavanje.“ (Galeotti, 2014: 55)

2014: 82). 2009. godine protuterorističke operacije su ukinute, normalizacija je otopočela i Rusi su proglasili pobjedu (Galeotti, 2014: 82). Putinov način pacifikacije poznat je pod imenom čečenizacija. Čečenizacija se sastoji od manipuliranih izbora i koncentracije moći u pro-ruskom čovjeku (Russel, 2007: 86). Putinov glavni čovjek u Čečeniji je Ramzan Kadyrov, pro-ruski Čečen, tiranin koji se u prvom ratu borio protiv Rusa te se koristi svim raspoloživim sredstvima da pacificira Čečeniju i pri tom slomi svaku opoziciju. Kadyrov je proglašen novim predsjednikom, a Moskva je dobila legitimitet. „Kadyrov je krucijalan instrument Putinovog uspjeha u Čečeniji“ (Galeotti, 2014: 84). „Da pobijedi pobunjenike, Moskva je stvorila novi režim koji međunarodne organizacije za ljudska prava opisuju kao nasilan i diktatorski“ (Galeotti, 2014: 83). Putin koristi Kadyrova da pacificira Kavkaz i pri tom daje velika sredstva za ponovnu izgradnju Čečenije. Čečenizacija je minimalizirala ruske žrtve i natjerala lokalne Čečene da se bore međusobno. Čečenija je danas zemlja s posebnim statusom i najvišim stupnjem autonomije u Ruskoj Federaciji. Mnogi ipak danas smatraju da vladavina Kadyrova, uz siromaštvo, nezaposlenost i korupciju, dodatno hrani islamski ekstremizam. „Čečenizacija stvara konsolidaciju muslimanskog podzemlja svugdje na Kavkazu“ (Russel, 2007: 88). Kavkaz je nemiran, obiluje nezaposlenošću, korupcijom, neefikasnim vladanjem i retorikom islama. Središte otpora preselilo se u Dagestan koji sad proživljava nasilje (Galeotti, 2014: 86). Danas je Čečenija unutar Ruske Federacije, no trošak gubljenja nadzora i kontrole nad Čečenijom i time Sjevernim Kavkazom povlači pitanja šireg uspjeha ruske strategije. Rusi su potpuno izbjegli s Kavkaza (Russel, 2007: 171).

Zaključak:

Ratovi u Čečeniji su odnijeli mnoge žrtve i imaju ogromne reperkusije na prostor Rusku Federacije i čitavog Kavkaza. Prvi rat označio je neuspjeh Jeljcinove administracije kako u pacifikaciji Čečenije tako i u zadržavanju Čečenije u sastavu Ruske Federacije. Čečenija je dobila *de facto* nezavisnost, no sama za to vrijeme nije bila sposobna konsolidirati vlast i uspostaviti pravnu državu. Čečenija je u međuraću predstavljala izvor nestabilnosti koji se proširio na ostatak Rusije. Dolaskom Putina na vlast mijenja se cjelokupna strategija pristupa Čečenskoj krizi, a i sama Čečenije modificira ruski politički režim. Putin je u velikoj mjeri zaustavio terorističke napade, zauzeo i pacificirao Čečeniju. Sama Rusija je pri tom skrenula u autoritarni režim i vladavinu „obavještajnog-represivnog“ aparata gdje je sigurnost cilj i prioritet. Teroristički napadi se i danas događaju no oni su u znatnoj mjeri umanjeni, a i njihova uspješnost je reducirana. Putinova strategija je zasad uspješna no pitanje je hoće li se

čečenski konflikt ponovno reaktualizirati, a tu postoji i pitanje nestabilnog Kavkaza kojem je i sam sukriovac. Smatram da rješavanjima budućih kriza treba pristupiti na sistematski način prevencije, da se iskorijene uzroci problema pri čemu smatram nezaposlenost, korupciju, loše vladanje i ekstremne islamiste glavnom prijetnjom. Ruska Federacija morat će ozbiljnije pristupiti problemu Sjevernog Kavkaza, a dugoročno rješenje vidim samo rješavanjem strukturalnih problema.

Literatura

- Alibašić Ahmet (2004) Muslimani Ruske Federacije. *Atlas islamskoga svijeta*. Sarajevo, Udruženje ilmijje IZ u BiH, 2004, 588-599.
- Baker Peter, Glasser Susan (2005), *Kremlin Rising: Vladimir Putin's Russia and the End of Revolution*, New York, London, Toronto i Sidney: A Lisa Drew Book/ Scribner, str. 15-62.
- Boban Davor: POLUPREDSJEDNIČKI SUSTAVI RUSIJE I POLJSKE, Zagreb, 2011.
- Galeotti Mark: RUSSIA'S WARS IN CHECHENYA 1994-2009, Oxford, 2014.
- Jones F. Stephen (2012): The Caucasus Under Soviet Rule, *Revolutionary Russia*, 25:1, 106-108
- Kemoklidze Nino , Moore Cerwyn , Smith Jeremy& Yemelianova Galina (2012): Many Faces of the Caucasus, *Europe-Asia Studies*, 64:9, 1611-1624
- Kuzio Taras (1996) International reaction to the Chechen crisis, *Central Asian Survey*, 15:1, 97-109
- Movrić, Kačić, Zdenko (2013), Putin i silovici u obnovi jake države, *Političke analize*, vol.4, br. 13 str. 53-60.
- Pavković, Aleksandar (2012), Otcepljenje putem oružane sile: komparativna studija Čečenije i Kosova: *Faculty of Arts, Macquarie University, Sydney, Australia* , vol.2 br.1 str. 7-19
- Russell John: CHECHNYA – RUSSIA'S "WAR ON TERROR", Abingdon, 2007.